

İBN HİCCE

(ابن حجة)

Ebü'l-Mehâsin Takıyyüddîn
Ebû Bekr b. Ali b. Abdillâh
b. Hicce el-Hamevî
(ö. 837/1434)

Memlükler dönemi edip ve şairi.

767'de (1366) Hama'da doğdu. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledikten sonra ipekçilik ve düğmecilik işleriyle meşgul oldu. Bu sebeple "düğmeci" anlamına gelen Ezrârî nisbesiyle de anılır. Ardından tahsil için gittiği Hama'da Alâeddin el-Kadâemî, Şeyh Şemseddin el-Heytî, İzzeddin Ali b. Hüseyin el-Mevsilî ve Ebû Bekir İbnü'l-Haysemî el-Haneffî gibi âlimlerden dil ve edebiyat dersleri aldı. Bunlar arasında özellikle Alâeddin el-Kadâemî'nin halk şiiri alanındaki geniş bilgisinden faydalanan İbn Hicce başlangıçta zecel ve mevâliyyâ gibi halk şiiri türlerinde manzumeler yazdı. Daha sonra Hama'nın ileri gelenleri ve âlimleri için kasideler kaleme aldı. Dimaşk Kadısı Burhâneddin İbn Cemâ'a'ya 790 (1388) yılından önce yazıp gönderdiği methiyesiyle büyük şöhret kazandı.

İbn Hicce Dimaşk, Halep, Trablusşam ve Kahire'ye birçok seyahatte bulundu. 791 (1389) yılında Kahire'de vezir ve şair Fahreddin İbn Mekânîs ve oğlu Mecdüddin, İbn Haldûn, İbn Hacer el-Askalânî, Dimaşk'ta Makrîzî gibi dönemin önde gelen şahsiyetleriyle tanıştı. Dostu ve hemşehrisi Nâsirüddin Muhammed İbnü'l-Bârizî, Mısır Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed Seyfeddin el-Mahmûdî'nin sır kâtibi olunca onu Dîvân-ı İnşâ kâtipliğine tayin etti (815/1412). Sultanın yakınları arasına girmeyi başaran İbn Hicce uzun süre bu görevde kaldı. Hâmisi Nâsirüddin İbnü'l-Bârizî'nin ölümünden (823/1420) sonra yerine geçen oğlu Kemâleddin İbnü'l-Bârizî zamanında da aynı görevi sürdürdü. 830'da (1426) Hama'ya dönerek telifle meşgul olmaya başladı. *Te'hilû'l-garîb* adlı eserini 835'te (1431-32) burada tamamladı. 15 Şâban 837'de (27 Mart 1434) Hama'da vefat etti.

İbn Hicce kendine aşırı derecede güvenen, başka şair ve müelliflere tepeden bakan bir kişiliğe sahipti. Kaynaklarda bu yüzden çok sayıda hasmı olduğu, hatta talebesi Muhammed b. Hasan en-Nevâcî'nin onun aleyhinde *el-Hücce fî serikâti İbn Hicce* adlı bir eser yazdığı kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *el-Bedî'yye*. Safiyyüddin el-Hillî ile İzzeddin el-Mevsilî'nin bedîiyye-

lerine nazîre olmak üzere Hz. Peygamber için kaleme aldığı, 147 bedîî sanatı içeren 142 beyitlik kasidedir. Müellif, Nâsirüddin İbnü'l-Bârizî'nin isteği üzerine Bûsîrî'nin *Kaşidetü'l-bürde*'siyle aynı vezin ve kafiye yazdığı manzumeyi *Takdîmü Ebî Bekr* adıyla şerhetmiştir. Eser Osman b. Tâhir, Muhammed b. İsâ İbn Kenân, Muhammed b. Hasan es-Semennûdî ve Hûrî Bölüs Avvâd tarafından da şerhedilmiş olup Avvâd'ın şerhi basılmıştır (*el-İkdû'l-bedî' fî fenni'l-bedî'*, Beyrut 1881). *el-Bedî'yye* ve şerhi kendisinden sonra kaleme alınan bu tür eserleri büyük ölçüde etkilemiştir. Süyûtî esere *Tanzîmü'l-bedî' fî medhi's-şefî'* adıyla bir nazîre yazmıştır. 2. *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*. *el-Bedî'yye*'nin şerhidir. Asıl adı *Takdîmü Ebî Bekr* iken şerhin zengin muhtevası göz önüne alınarak Ebü'l-Vefâ Nasr el-Hürînî (ö. 1291/1874) ve İbrâhim Abdülgaffâr gibi nâşirler tarafından *Hizânetü'l-edeb* olarak adlandırılmıştır. Eserin ilk baskısı (Bulak 1273), daha sonraki neşirleri (Kahire 1291, 1304) ve Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim tarafından yapılan ilmî neşri (Kahire, ts. [Mektebetü'l-Hancî]) bu adla yayımlanmıştır. İbn Hicce, 826'da (1423) tamamladığı bu şerhi 100 kadar kaynağa başvurarak hazırlamıştır. Eser bedîî türlerinin tanımı, türün tarihî seyri, ilgili âyet ve hadislerle çok sayıda şiir örnekleri ihtiva eder. Muhyiddin Abdülkâdir b. Muhammed et-Taberî (ö. 1033/1624), İbn Hicce'nin esere *Takdîmü Ebî Bekr* adını vermesini uygun bulmamış, bu konuda 'Aliyyü'l-hücce bi-te'hîri İbn Hicce adıyla bir tenkit kaleme almıştır. *Hizânetü'l-edeb*, Abdülhay İbnü'l-İmâd el-Hanbelî tarafından *Şerhu Ebî'l-Felâh* adıyla ihtisar edilmiştir. 3. *Şemerâtü'l-evrâk (fî'l-muhâdarât)*. Kissa, fıkra, ilginç haber, güzel cevap, atasözü ve seçme şiirlerden oluşan bir mecmua olup Harîrî'nin *Dürretü'l-gavvâs*ı, İbnü'l-Cevzî'nin *İmtihânü'l-ezkiyâ*' ve İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*'ı başta olmak üzere kırk kadar kaynaktan yapılmış seçmeleri ihtiva eder. İlk defa Râgîb el-İsfahânî'nin *Muhâdaratü'l-üdebâ*'sı kenarında yayımlanan eserin (Kahire 1287) daha sonra çeşitli baskıları yapılmış, son olarak Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire 1391/1971) ve Müfid Muhammed Kumeşha (Beyrut 1403/1983) tarafından neşredilmiştir. Esere İbrâhim b. Ali el-Ahdeb'in *Te'hilû'l-garîb ve'z-zeyl li-Şemerâtü'l-evrâk* adıyla yazdığı zeyil Kahire (1300) baskısında yer almaktadır. Kitaba Muhammed b. Muhammed es-Sâbık el-Hamevî de bir zeyil yazmıştır.

Ya'kûb Abdünnebi'nin bu zeyilden yaptığı seçmeleri Hâmîd Abdülkâdir neşretmiştir (Kahire 1392/1972). 4. *Zeylû Şemerâtü'l-evrâk (Te'hilû'l-garîb)*. Nesir ve şiir seçmelerine ait olmak üzere iki bölümden oluşan zeyil aslıyla birlikte birkaç defa basılmıştır (Kahire 1287; nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire 1971; nşr. Müfid Muhammed Kumeşha, Beyrut 1403/1983). 5. *Bulûğu'l-emel fî fenni'z-zecel*. Zecel, müveşşah, mevâliyyâ, kâne ve kân, kûmâ gibi halk şiiri türlerine ait zengin örneklerle bunların açıklamalarını ihtiva eden eser Rızâ Muhsin el-Kureşî tarafından neşredilmiştir (Dimaşk 1394/1974). 6. *Keşfü'l-lişâm 'an vecih't-tevriye ve'l-istihdâm*. Tevriye ve türleriyle istihdam sanatlarını bol örnekle açıkladığı bu eserinde İbn Hicce'nin lafızdan ziyade anlama önem verdiği görülmektedir. *Cinânü'l-cinâs* adlı eserin müellifi Selâhaddin es-Safedî'nin, edebî sanatlarda lafzı öne çıkaran bir anlayışı benimsediğini söyleyen İbn Hicce, bu eseri onun *Fazzü'l-hitâm 'ani't-tevriye ve'l-istihdâm* adlı kitabını yetersiz bulduğu için kaleme almıştır. Özellikle Kâdî el-Fâzil, İbn Senâül-mülk, İbn Nübâte el-Misrî ve Ali b. Muzafer el-Vedâî'nin manzum ve mensur eserlerinden alınmış tevriye ve istihdam örneklerine geniş yer veren eser, aslında *Hizânetü'l-edeb*'deki ilgili bölümün müstakil kitap haline getirilmiş şeklidir (Beyrut 1312/1894). 7. *Şubûtü'l-hücce 'ale'l-Mevsilî ve Hillî li'bn Hicce*. İbn Hicce bu eseri, *el-Bedî'yye* ve onun şerhi olan *el-Hizâne*'sinin Safiyyüddin el-Hillî ve İzzeddin el-Mevsilî'nin bedîiyyelerinin taklidi olduğu yolundaki iddialara cevap olarak kaleme almıştır. Eserde üç bedîiyyeyi ve şerhini karşılaştırarak kendi bedîiyyesinin ve şerhinin üstünlüğünü ortaya koymaya çalışan müellif İbn Hacer el-Askalânî, Bedreddin İbnü'd-Demâmîni ve Muhammed İbnü'l-Cezerî'nin onun bedîiyyesini diğer ikisine üstün tutan görüşlerine de yer vermiştir (İzmir Millî Ktp., nr. 1751). 8. *Khahvetü'l-inşâ*. Müellifin mektuplarından meydana gelen bir mecmuadır. "er-Resâ'ilü'd-dîvâniyyât" ve "er-Resâ'ilü'l-ihvâniyyât" olmak üzere iki bölüme ayrılır. Mısır'da Dîvân-ı İnşâ'da kâtipken kaleme aldığı ilk bölümdeki mektupları, zamanın ileri gelen devlet ricâline hitap ettiği için tarih açısından da önemlidir. İkinci bölüm, Trablus'tan Mısır'a gittiği sırada İbnü'd-Demâmîni'ye yazdığı *er-Risâletü'l-bahriyye*, 819'da (1416) Kâdî el-Fâzil ve İbn Nübâte'ye muâraza için yazdığı *Risâletü vefâ'i'n-Nîl*, edebî gücünü göstermek amacıyla kaleme al-

diği *Risâletü's-sikkîn*'i ile 791'de (1389) el-Melikü'z-Zâhir Berkuk tarafından yakılıp yıkılmış olan Dimaşk'ı görünce teesürlerini dile getirdiği ve Mısır'daki Vezir İbn Mekânîs'e gönderdiği *Yâkûtü'l-ke-lâm fimâ nâbe's-Şâm* (*Risâle li'bn Mekânîs*) adlı risâlelerinden oluşur. Ömer Mûsâ Bâşâ tarafından neşredilen eser (baskı yeri ve tarihi yok), *Şemerâtü'l-ev-râk* ve *Te'hîlû'l-ğarîb* gibi eserlerin içinde de yayımlanmıştır. Ayrıca *Yâkûtü'l-ke-lâm*'ı Ahmed Tarbîn de neşretmiştir (MMLADm., XXXI/4 [1376/1956], s. 611-630). 9. *Bulûğu'l-murâd mine'l-hayevân ve'n-nebât ve'l-cemâd*. Câhiz'in *el-Hayevân*'ı ile Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ında sadece hayvanlara dair bilgi ve şiirlere yer verilirken İbn Hicce, 829'da (1425) kaleme aldığı eserinde bunlara bitki ve değerli taşlarla ilgili olanları da ekleyerek alfabetik sıraya göre düzenlemiştir. 10. *Bulûğu'l-merâm min Sîret-i İbn Hişâm ve'r-Ravzü'l-ünûf ve'l-İ'lâm*. İbn Hişâm'ın *Sîret-i* ile onun şerhleri olan *er-Ravzü'l-ünûf* (Süheylî) ve *el-İ'lâm*'ın (Ahmed b. Ömer el-Kurtubî) muhtasarıdır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3060). 11. *Bürûku'l-Ğayş (ellezî insecem fi şerhi Lâmiyyetü'l-Âcem)*. Tuğrâî'nin *Lâmiyyetü'l-Âcem* kasidesine Selâhaddin es-Safedî'nin yazdığı *el-Ğayşü'l-müseccem* adlı şerhe eleştiri ağırlıklı hâşiyedir. 12. *Şerhu Kaşîdeti Bânet Sü'âd*. Kâ'b b. Züheyr'in meşhur kasidesinin şerhidir (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1985). 13. *Ez-hârü'l-envâr*. Kısa hikâye ve fıkra mecmuası olup yer yer şiir parçaları da ihtiva eder. 14. *Mültekaâtü İbn Hicce*. Varlık ve türleriyle ilgili bir eserdir. 15. *Mecra's-sevâbık*. At tasvirlerine dair şiirlerden derlenen bir mecmuadır (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ, Cezayir 1974). 16. *Tahmîsü Kaşîdeti'l-Bürde (li'l-Bûşîr)* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3712). 17. *Tagrîdüş-Şâdih*. Muhammed İbnü'l-Hebbâriyye'nin (ö. 504/1111) *Kelîle ve Dimne* tarzında kaleme aldığı *eş-Şâdih ve'l-Bâğım* adlı 2000 beyitlik urcûzesinden seçmeleri ihtiva eder. 18. *Tahrîrû'l-Kirâfî*. Burhâneddin el-Kirâtî'nin divanından seçilmiş on iki kaside ve bazı kıtalardan oluşmaktadır (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 7729). 19. *Zâviyetü Şeyhi's-şüyûh*. Hama şeyhüşşüyûhu Abdülazîz el-Ensârî'nin tevriyelerinden seçmeler olup meillifin *Keşfü'l-lişâm* adlı eserinin içinde de yer almaktadır. 20. *Beyâzü'n-nebât*. İbn Nübâte el-Misrî'den seçme şiirler olmalıdır (TSMK, nr. 2355). 21. *Emânü'l-hâ'ifin min ümmeti seyyidi'l-mürselin*. Hz. Peygamber için yazılan bir kasidedir (Beyazıt Devlet Ktp., nr.

7934, vr. 50^b-52^a). 22. *Lezkatü'l-baytâr fi 'akri İbni'l-Attâr*. Şair Şerefeddin Yûsuf İbnü'l-Attâr'ın hicviyesine cevap olarak kaleme alınmıştır. 23. *Reşfü'l-men-hel(eyn)*. Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Mahmûd b. Abdülkâdir el-Cilânî'nin bir kasidesinin tahmîsidir. 24. *Dîvân (ed-Dîvânü'l-Hamevî, Cene'l-cenneteyn, eş-Şemerâtü's-şehiyye mine'l-fevâkihi'l-Hameviyye ve'z-zevâ'idü'l-Mişriyye)* (Dimaşk 1929). Müellifin, bedîî sanatların ve özellikle tevriyenin yoğun biçimde kullanıldığı şiirlerinin çoğunu övgü, muâraza ve nazîreler oluşturur (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 18-19; Suppl., II, 9).

İbn Hicce'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Tahmîsü's-Süheyli* (Abdurrahman es-Süheylî'nin *el-Kaşîdetü'l-ayniyye*'sinin tahmîsi); *Büyûtü'l-âşere* (İbn Nübâte el-Misrî'nin beş kasidesine yazdığı muâraza olup eserin mukaddimesi *Kahvetü'l-inşâ*'da yer almaktadır); *Qabûlû'l-beyyinât* (İbn Nübâte, Burhâneddin el-Kirâtî ve İbn Hicce'ye ait üç *el-Kaşîdetü'l-tâ'iyye*'nin mukayyesidir); *Hadîkatü Züheyr* (Bahâ Züheyr'in şiirlerinden seçmeler olmalıdır); *Nâdicü Kalâlık* (İbn Kalâlık'ın şiirlerinden seçmeler olmalıdır); *Katrû'n-nebâteyn* (İbn Nübâte'den seçme şiirler veya ona nazîre olmalıdır); *Le'tâ'ifü'l-talîf* (şiir, hikâye ve fıkra seçmelerini içeren bir mecmuadır); *Nevâdirü'l-üdebâ* (seçme şiirler mecmuası olmalıdır); *es-Sîretü's-Şeyhiyye* (Mısır Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin biyografisidir).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hicce, *Bulûğu'l-emel fi fenni'z-zecel* (nşr. Rızâ Muhsin el-Kureyşî), Dimaşk 1394/1974, neşredenin girişi, s. 11-37; a.mlf., *Şemerâtü'l-evrâk* (nşr. Müfîd M. Kumeiha), Beyrut 1403/1983, neşredenin girişi, s. 7-14; a.e. (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1971, neşredenin girişi, s. 4-6; a.mlf., *Hizânetü'l-edeb ve'ğâyetü'l-ereb*, Kahire 1304, s. 3; *Keşfü'z-zunûn*, I, 233-234, 254, 336, 524; II, 1366, 1593; Brockelmann, GAL, II, 18-19; Suppl., II, 8-9; a.mlf., "İbn Hicce", *İA*, V/2, s. 753-754; a.mlf., "İbn Hicdja", *El²* (İng.), III, 799-800; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 135-136; Mahmûd Rızk Sefîm, *Takıyyüddin İbn Hicce el-Hamevî*, Kahire 1962; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 791-793; a.mlf., *el-Belâga tetâvür ve târih*, Kahire 1965, s. 362-363; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 839-844; Mahmûd er-Rebdâvî, *İbn Hicce el-Hamevî*, Dimaşk 1402/1982; Ali Ebû Zeyd, *el-Bed'iyyât fi'l-edebi'l-Arabî*, Beyrut 1403/1983, s. 93-95; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî: el-aş-rû'l-memlûki*, Dimaşk 1409/1989, s. 582-597; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmîl*, II, 163-166; Hulusi Kılıç, "Bed'iyyât", *DİA*, V, 323; Meryem Sâdîki, "İbn Hicce el-Hamevî", *DMBİ*, III, 333-336.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN

İBN HİCCİ

(ابن حجي)

Ebü'l-Abbâş Şihâbüddin Ahmed
b. Alâiddin Hicci
b. Mûsâ es-Sa'dî ed-Dimaşkî
(ö. 816/1413)

Muhaddis, tarihçi ve Şâfiî fakihî.

4 Muharrem 751'de (14 Mart 1350) Dimaşk'ta doğdu (Nuaymî, I, 139; İbn Tolun, I, 178). Kur'an'ı ezberledikten sonra başta babası olmak üzere Şemseddin İbn Kâdî Şühbe ve Bahâeddin Ebû'l-Bekâ Muhammed gibi âlimlerden fıkah okudu. Hadis öğrenimini Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve İbn Râfî'in yanında tamamladı; ayrıca aralarında İmâdüddin eş-Şiracî, Ahmed b. İsmâil, İbnü'l-Mülâkkin, Muhammed b. Humeyd'in de bulunduğu Kudüs, Medine, Ba'lebek ve Halep gibi şehirlerin muhaddislerinden icâzet aldı. Hadis ve fıkah yanında tarihle de ilgilenerek Dimaşk'ın meşhur âlimlerinden biri oldu ve şehrin Şâfiî mezhebine bağlı medreselerinin çoğunda müderrislik yaptığı gibi kadî nâibliğini ve Emeviyye Camii'nin hatipliğini de yürüttü. Birçok defa Kahire'ye giderek hadis rivayet edip ders ve fetva verdi. Bu seyahatlerinin sonuncusunu, sekiz yıl sonra Memlûk tahtına çıkacak olan o sıradaki Dimaşk Nâibi el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin Sultan el-Melikü'n-Nâsir Ferrec b. Berkûk'a yolladığı mektubu götürmek için yaptı. Bu arada Kahire'de İbn Hacer el-Askalânî ile karşılaştı ve onun *Taglîku't-Ta'lik* adlı kitabını ezberledi. Dimaşk'a döndükten sonra kadılığı bıraktı; kendisine birçok defa kâdîkudâtlık makamının teklif edilmesine rağmen kararından vazgeçmedi ve geri kalan ömrünü ibadetle ve kitap yazmakla geçirdi. Öğrencileri arasında Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe ve oğlu Bedreddin İbn Kâdî Şühbe de bulunmaktadır.

Eserleri. *ez-Zeyl 'alâ Târîhi İbn Kesîr* (*Târîhu İbn Hicci*). İbn Hicci'ye "müerrihu'l-İslâm" denilmesine yol açan en önemli çalışmasıdır; 741 (1340) yılından itibaren ay ay olaylar hakkında bilgi verip her ay vefat eden meşhur şahsiyetleri tanıtır. İbn Hicci, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı tarihine zeyil olarak hazırladığı kitabında 741-747 (1340-1346) ve 769-816 (1368-1413) yılları arasındaki olayları konu edinmiş, eksik kalan 748-768 (1347-1367) yılları arasının yazılmasını ise öğrencisi Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe'den istemiştir; o da bu kısmı ve 816'dan (1413) 840 (1437) yılına kadar meydana gelen olayları ekledikten sonra